

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE
ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

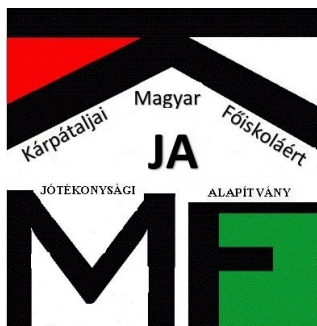
**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

II. RF KMF – „RIK-U” Kft.
Beregszász–Ungvár
2021

ETO 94(477.87)(082)

K 22

A kiadvány a mai Kárpátalja területének történetét mutatja be az őskortól a jelenkorig; összefoglaló jellegű munka, ahol a szerzők által fontosnak tartott témakörök lettek megjelenítve. Ajánljuk mindazoknak, akik betekintést kívánnak nyerni a mai értelemben vett Kárpátalja sokoldalú múltjába és jelenkori történetébe.

*Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Tudományos Tanácsa (2021.09.30., 9. számú jegyzőkönyv).*

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi
Kutatóközpontja, valamint Kiadói Részlege közreműködésével.

Szerkesztőbizottság:

A szerkesztőbizottság elnöke: *dr. Brenzovics László*

Főszerkesztő: *dr. Csatáry György*

Felelős szerkesztők: *Dobos Sándor, Orbán Melinda*

Szerkesztőbizottsági tagok: *dr. Braun László, dr. Szakál Imre,*

Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya

Lektorálta:

prof. dr. habil. Balla Tibor (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest) – 6. fejezet;

Bayerné dr. Sipos Mónika (Pécsi Tudományegyetem, Pécs) – 15. fejezet;

dr. Czigány István (Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest) – 4. fejezet;

dr. Ferenc Viktória (Nemzetpolitikai Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;

dr. habil. Forisik Péter (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 2. fejezet;

Hidász Ferenc OFM (Ordo Fratrum Minorum) – 10–13. fejezet;

Marosi István (gör.kat. lelkész, Ortutay Elemér Görögkatolikus Központ, Beregszász) – 10–13. fejezet;

prof. dr. Mándrik Iván (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 5. fejezet;

dr. Milován Sándor (a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tiszteletbeli elnöke, Nagyszőlős) – 14. fejezet;

dr. Molnár József (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 1. fejezet;

dr. Novák Ádám (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 3. fejezet;

dr. habil. Palasik Mária (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest) – 11. fejezet;

prof. dr. habil. Püski Levente (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 8–9. fejezet;

dr. Radvánszky Ferenc (ref. lelkész, Mezőkaszonyi Református Egyházközség) – 10–13. fejezet;

dr. habil. Simon Attila (Selye János Egyetem, Komárom; Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja) – 7. fejezet;

dr. Tóth Pál Péter, DSc (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;

dr. habil. Valuch Tibor, DSc (Eszterházy Károly Egyetem, Eger) – 10., 12–13. fejezet.

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Orbán Melinda*

Korrektúra: *Sin Edina, Hnatik-Riskó Márta*

Borítóterv: *Vezsdel László*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felel: *Dobos Sándor* (a II. RF KMF Kiadói Részlegének vezetője)

A monográfia fejezeteinek tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek.

**A kiadvány megjelenését a Nemzeti Együttműködési Alap,
Magyarország Miniszterelnöksége, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatta
a Nyírtéti Református Egyházközség Jövőjéért Egyesület és a Kárpátaljai
Magyar Főiskoláért Jótékonysági Alapítvány közreműködésével.**

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 6.;
e-mail: foiskola@kmf.uz.ua) és a „RIK-U” Kft. (cím: 88 000 Ungvár, Gagarin u. 36.; e-mail:
print@rik.com.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft.

ISBN 978-617-8046-21-7

© A szerzők, 2021

© A szerkesztőbizottság, 2021

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2021

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	11
1. FEJEZET. KÁRPÁTALJA KÖZIGAZGATÁS-TÖRTÉNETE, ETNO- DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSAI ÉS KÖZSÉGNÉVRENDEZÉSEI	13
1.1. A közigazgatási térfelosztás változásai a mai Kárpátalja területén (<i>Molnár D. István</i>).....	13
1.2. Kárpátalja népessége (<i>Molnár D. István</i>)	32
1.3. Községnévváltozások és -rendezések a mai Kárpátalja területén (1898–2000) (<i>Dobos Sándor</i>).....	50
2. FEJEZET. A MAI KÁRPÁTALJA TERÜLETÉNEK ŐSTÖRTÉNETE (<i>Rácz Béla</i>).....	65
2.1. Paleolitikum (őskőkor).....	65
2.2. Mezolitikum (középső vagy átmeneti kőkorszak)	72
2.3. Neolitikum (újkökor, csiszoltkő-korszak).....	76
2.4. Rézkorszak (eneolitikum, kőrézkor)	79
2.5. Bronzkorszak.....	82
2.6. Vaskorszak.....	88
2.7. A római kor.....	92
2.8. A szláv korszak.....	97
3. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG KÖZÉPKORA (A HONFOG- LALÁSTÓL 1526-IG) (<i>Kész Barnabás</i>)	103
3.1. A magyar honfoglalástól az államalapításig (895–1000)	103
3.1.1. Őstörténetünk titkai	103
3.1.2. A honfoglaló magyarok régészeti emlékei Kárpátalján	108
3.2. Vidékünk az Árpád-házi királyok korában (1000–1301)	115
3.2.1. Az Árpád-dinasztia	115
3.2.2. Vármegyék és ispánságok.....	120
3.3. A vegyes házi királyok kora (1301–1525).....	125
3.3.1. A Magyar Királyság fénykora.....	125
3.3.2. Középkori vármegyéink.....	131
3.3.3. Gazdaság, társadalom, műveltség.....	138
3.3.4. Középkori kőtemplomok	139
3.3.5. Szerzetesrendek	141
3.3.6. Középkori váraink	143
3.3.7. Vidékünk nemesi családjai a középkorban	153

4. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG A KORA ÚJKORBAN (1526–1790).....	157
4.1. Vidékünk története a mohácsi vésztől a szatmári békéig (1526–1711) (<i>Csatáry György</i>)	157
4.1.1. A királyi Magyarország és Erdély határán.....	157
4.1.2. A reformáció terjedése vidékünkön, beregszászi zsinatok	159
4.1.3. Az öt máramarosi koronaváros	165
4.1.4. A Bocskai-felkelés	167
4.1.5. Bethlen Gábor fejedelem kora.....	170
4.1.6. A vármegyei főnemesség	172
4.1.7. Az ungvári katolikus gimnázium.....	185
4.1.8. Az ungvári unió 1646-ban	188
4.1.9. A Thököly-felkelés.....	190
4.1.10. A Rákóczi-szabadságharc	199
4.2. Északkelet-Magyarország története 1711–1790 között (<i>Molnár Ferenc</i>)	213
4.2.1. A munkács-szentmiklósi uradalom.....	217
4.2.2. Munkács és Nagyszőlős.....	224
4.2.3. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye kiala- kulása a 18. században	228
4.2.4. Bacsinszky András a Munkácsi Egyházmegye élén.....	231
5. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE 1790-TŐL 1914-IG....	237
5.1. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig (<i>Dancs György</i>).....	237
5.1.1. A jakobinus mozgalom és a napóleoni háborúk	237
5.1.2. A reformkori országgyűlések és a vármegyék.....	239
5.1.3. Néesség.....	247
5.1.4. Egészségügy és kolerajárvány	249
5.1.5. Gazdaság.....	254
5.1.6. Adók és kiadások	263
5.1.7. Regionális központok	265
5.1.8. Társadalmi szerveződések	271
5.2. Az 1848–49. évi események és a neoabszolutizmus (<i>Molnár Ferenc</i>)	273
5.2.1. A vármegyei élet és a forradalom	273
5.2.2. A nemzetiségi kérdés	277
5.2.3. A nemzetőrség és a honvédtoborzás megszervezése	279
5.2.4. Az 1848. őszi események.....	283

5.2.5. 1849 tavasza: a verhovinai események és a podhe- ringi ütközet	287
5.2.6. Végig a magyar szabadságharc szolgálatában	290
5.2.7. Megtorlás és neoabszolutizmus	295
5.2.8. Az Ungvári Kerület és az olmützi alkotmány kihirdetése	296
5.2.9. A politikai és nemzetiségi élet élénkülése az 1860-as évek elején.....	303
5.3. A dualizmus korának társadalmi és gazdasági viszonyai (<i>Braun László</i>)	310
5.3.1. A mezőgazdaság és az agrárnépesség helyzete.....	310
5.3.2. Kivándorlás az Északkeleti-Kárpátok vidékéről	315
5.3.3. Ruszin nemzetiségi mozgalom és politikai viszonyok	323
5.3.4. A zsidó közösség és gazdasági szerepvállalása	329
5.3.5. A német lakosság foglalkozása és társadalmi helyzete.....	332
5.3.6. A vasúti közlekedés kiépítése	334
5.3.7. Az ipar fejlődése	344
5.3.8. A városok fejlődése és polgárosodás.....	358
 6. FEJEZET. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS VIDÉKÜNK (1914–1918) (<i>Suslik Ádám</i>)	 383
 7. FEJEZET. AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG IDŐSZAKA (1918–1938) (<i>Szakál Imre</i>)	 399
7.1. Az államfordulat hónapjai.....	399
7.1.1. Ruszka Krajna.....	399
7.1.2. A csehszlovák katonai megszállás	408
7.2. Kárpátalja a Csehszlovák Köztársaság közigazgatásában	412
7.2.1. Az új ország	412
7.2.2. Kárpátalja csehszlovák közigazgatása	416
7.3. Magyar társadalmi és politikai élet a csehszlovák Kárpátalján.....	423
7.3.1. Az új közösség	423
7.3.2. Pártok és választások	430
7.4. Csehszlovák gazdaságpolitika Kárpátalján	435
7.4.1. Gazdasági helyzetkép és infrastrukturális fejlesztések.....	435
7.4.2. Földreform és telepítéspolitika	444
 8. FEJEZET. KÁRPÁTI UKRAJNA ÉS A TERÜLETI REVÍZIÓ (1938–1939) (<i>Szözlősi Nóra</i>)	 449
8.1. Az 1938-as eseményeket megelőző nemzetközi helyzet.....	449
8.2. Az 1938-as csehszlovák válság és a kisantant megroppanása.....	454

8.3. A müncheni tárgyalások és az első bécsi döntés	455
8.4. Az 1938. őszi események	459
8.5. Kárpáti Ukrajna kikiáltása, majd Magyarországhoz történő csatolása 1939 márciusában	463
9. FEJEZET. A MAGYAR KIRÁLYSÁGHOZ VISSZATÉRT KÁRPÁTALJA (1938–1944) (<i>Szőlősi Nóra</i>).....	
9.1. Előzmények.....	467
9.2. A katonai közigazgatás bevezetése.....	468
9.3. A polgári közigazgatásra történő áttérés.....	472
9.4. A visszatért területek országgyűlési képviselőtének alakulása.....	475
9.5. Igazoltatási eljárások és a tisztviselőkérdés	477
9.6. A visszatért területek gazdasági adottságai és lehetőségei	480
9.6.1. Turizmus	480
9.6.2. Erdőgazdálkodás.....	483
9.6.3. A vízerőművek.....	490
9.6.4. Mezőgazdaság, ipar és az ezen belüli szociális intézkedések.....	493
10. FEJEZET. A KÉSŐSZTÁLINIZMUS KORSZAKA (1944–1953).....	
10.1. A vidék szovjetizálása/szovjetesítése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	501
10.2. A szovjet típusú gazdaságpolitika erőszakos térnyerése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	513
10.3. A közoktatás szovjetesítése (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	521
10.4. Egyházpolitika szovjet módra (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	528
11. FEJEZET. A SZTÁLIN UTÁNI ÉVTIZED – 1953–1964 (A HÁROM „TRIUMVIRÁTUS” ÉS A HRUSCSOVI KILENC ÉV).....	
11.1. Politikai látszatenyhülés (<i>Váradi Natália</i>).....	543
11.2. A gazdaságfejlesztés – káderkérdés (<i>Váradi Natália</i>)	551
11.3. 1956 helyi vonatkozásai (<i>Váradi Natália</i>).....	565
11.4. A közoktatás alakulása az enyhülés éveiben (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	574
11.5. A hitélet alakulása a hruscsovi egyházüldözés idején (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	580
12. FEJEZET. A BREZSNYEVI DOLCE VITA KÉT ÉVTIZEDE (1964–1982).....	
12.1. „Édes élet” szovjet módra: gazdaság és birodalmi eszme (<i>Császár István</i>)	593

12.2. A helyi magyar szellemi mozgástér újraértelmezése és annak következményei (<i>Császár István</i>).....	600
12.3. A közoktatás brezsnyevi központosításának időszaka (1964–1982) (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	613
12.4. Egyházpolitika és hitélet a <i>dolce vita</i> idejében (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	619
13. FEJEZET. A BOMLÁS ÉVTIZEDE (1982–1991).....	631
13.1. Pártfőtitkárok váltásának sodrában: élelmiszerprogram és alkoholtilalom (1982–1985) (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	631
13.2. A gorbacsovi peresztrojka fonáságaitól a széthullásig (<i>Császár István</i>)	635
13.3. Az ideológiai harc fokozása a közoktatásban (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	644
13.4. Az ateista propagandától az egyházzal történő együttműködésig (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	650
14. FEJEZET. KÁRPÁTALJA POLITIKATÖRTÉNETE A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2015) (<i>Darcsi Karolina</i>)	661
14.1. Kárpátalja Ukrajna függetlenségének időszakában – a magyar érdekképviselet megjelenése, az elvesztett autonómia ügye	661
14.2. Ukrajnai választások és a kárpátaljai magyarság	665
14.2.1. Parlamenti választások – 1990–1998	667
14.2.2. Parlamenti választások – 2002–2014	668
14.2.3. Helyhatósági választások Ukrajnában	680
15. FEJEZET. HELYZETKÉP A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSRÓL (1989–2019) (<i>Orosz Ildikó</i>).....	693
15.1. Az oktatást meghatározó jogalkotási folyamat alakulása Ukrajnában.....	694
15.2. Az anyanemzet politikájának hatása a kárpátaljai magyar oktatásra.....	706
15.3. A magyar nyelvű oktatási intézményhálózat	717
15.4. A magyar tannyelvű oktatási intézmények/osztályok minőségének kérdésköre	723
15.5. A magyar nyelvű szakképzés és felsőoktatás alakulása a vizsgált időszakban.....	735

16. FEJEZET. KÁRPÁTALJA TÁRSADALMI VISZONYAI A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2018) (<i>Hires-László Kornélia</i>)	743
16.1. Korszakok a gazdasági jellemzők és változások alapján.....	744
16.1.1. Ukrajna intézményi átalakulása (1991–1998).....	744
16.1.2. A nemzetközi hitelek és befektetők (1999–2007).....	748
16.1.3. A nagy gazdasági világválság (2008–2009).....	749
16.1.4. A mindenkori Nyugat és Kelet dilemmája (2010–2013)	751
16.1.5. A „Majdan” utáni időszak (2014–2015; 2016–2018)	752
16.2. Magyar kisebbségi lét a független Ukrajnában	756
16.2.1. A függetlenség alapjai (az alkotmány) – 1991–2000	756
16.2.2. Státusz törvény / narancsos forradalom – 2000–2007	756
16.2.3. Az első „ukrán láz” – 2008–2009	759
16.2.4. Kisebbségbarát időszak – 2010–2012.....	760
16.2.5. A második „ukrán láz”(?) – 2013–2019.....	761
16.3. Migrációs folyamatok korszakonként a kárpátaljai magyarság életében	761
16.4. Mindennapok a kárpátaljai magyarság életében az 1991-es rendszerváltás után	765
A KÖTET SZERZŐI	781

küszöbölni. 1962 márciusában megkezdődött a termelői kolhoz-szovhoz hivatalok létrehozása. Kárpátalján öt területi mezőgazdasági termelőszövetkezet jött létre. Megtörtént továbbá a pártszervezetek felosztása ipari és mezőgazdasági szervezetekre. Azonban ezek elhamarkodott és átgondolatlan intézkedések voltak. Bár ezt követően az agrárszektor területi elv alapján irányították, ez sem hozta meg a várt eredményeket.

1963. augusztus 14-én új közúti hidat avattak a Tiszán, Záhony és Csap között, ami megkönnyítette a közlekedést a két város és a két ország között.⁶²

Hruscsov belső reformjai nem álltak szilárd lábakon. A bürokráciának nem tetszett a folyamatos, pozícióikat fenyegető átszervezés. Sem a munkások, sem a parasztok nem jutottak hozzá a megígért jobb ellátáshoz, ami pedig Hruscsov legfőbb ígéretei közé tartozott. Az értelmiség pedig folyton a bürokratikus korlátozásokba ütközött.⁶³ Így a végén Hruscsov egyedül maradt. Reformjai a mezőgazdaságban, az iparfejlesztésben, a pártapparátusban vagy az oktatásban nem alkottak szerves egészet, és a hatalomból való 1964. október 14-i kibuktatásával végződtek. A sztálini rendszer szerkezete ugyan megingott, de új, működőképes berendezést nem sikerült kiépíteni. Ezért tűnhetett az elején a brezsnyevi restauráció a kaotikus állapotokból kivezető útnak.⁶⁴

11.2. A gazdaságfejlesztés – káderkérdés

Az 1950–1960-as években a szovjet vezetés Kárpátalját gyümölcsös- és szőlőskertekkel lepte el. Az UKP számos határozattervezetet küldött a területi végrehajtó bizottsághoz, hogy növelni kell a gyümölcsösök és szőlőültetvények területét, annak ellenére, hogy számos kolhoz- és járásvezető levélben is reagált, miszerint a tervek irreálisak, nem megvalósíthatók.⁶⁵ 1954-ben például 1 000 hektáron szőlőültetvényeket hoztak létre, majd hat éven belül összesen 10,1 ezer hektárra terjesztették ezt ki.⁶⁶ A gyümölcskertészet főként a Técsői és a Huszti járásban, a szőlészet pedig a Beregszászi, Nagyszőlősi, Munkácsi és Ungvári járásokban terjedt el. Kiemelkedően a nagymuzsalyi szőlészet teljesített.⁶⁷

⁶² Dupka Gy.: Autonómia-törekvések Kárpátalján i. m. 104.

⁶³ Krausz T.: Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa országai i. m. 374–375.

⁶⁴ Krausz T.: A rövid XX. század i. m. 146.

⁶⁵ KTÁL, F. P–179, op. 1, od. zb. 2801, ark. 1–31.

⁶⁶ B., Шлена: Проблеми розвитку виноградарства Закарпаття. Ужгород 1971. 30.

⁶⁷ KTÁL, F. P–179, op. 1, od. zb. 87, ark. 33.

1. kép *A Beregszászi Szovhoz munkásnői szőlőszedés közben, 1956. augusztus 13.*

Forrás: <http://photo.rgakfd.ru/photo/420156>, letöltés 2021. júl. 26.

Folytatódott a csomiz- és a citrusfélék ültetése is. 1953–1955 között 300 hektáron teaültetvényt kellett létrehozni.⁶⁸ Mindehhez kölcsönt is kaptak a kolhozok. Akár a megvalósításhoz szükséges összeg 100%-át is igényelhettk 12 éves futamidőre, amit a hitel felvétele utáni 6. évtől kezdték el törleszteni. Hatalmas összegeket különítettek el erre a célra, 1955-ben például 1,6 millió karbovanecet. Mindennek ellenére a kolhozok minden évben veszteséggel zártak, hiszen a fenti ültetvények nagy része kifagyott.⁶⁹ A cél elérése érdekében számos szakembert is küldtek a vidékre például a Szovjet Teaipari Tudományos Kutatóintézetből.⁷⁰ Az egyik legnagyobb teaültetvény Munkács mellett volt, ahol főként grúz teafajtát próbáltak termelni.⁷¹

⁶⁸ KTÁL, F. P–179, op. 1, od. zb. 1685, ark. 13.

⁶⁹ Uo. 51. Szabad Nép 1952. szeptember 5. A Munkácshoz közeli Vörös-hegyen életképes teaültetvényt telepítettek egy tölgyerdőtől övezett 2 holdas területen, amelynek különleges a mikroklímája. *Borvendég Zsuzsanna – Palasik Mária: Vadhajtások. A sztálini természetátalakítási terv átültetése Magyarországon, 1948–1956.* Budapest 2015. 138.

⁷⁰ KTÁL, F. P–179, op. 1, od. zb. 2390, ark. 11.

⁷¹ *Borvendég Zs.–Palasik M.: Vadhajtások i. m. 191–192.; Pusztulás fenyegeti Sztálin egykori teaültetvényét Munkácson. Múlt-kor, 2009. január 30. <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=23260>, letöltés 2020. febr. 20.*

2. kép *Teaültetvény Munkács mellett 1953-ban*

Forrás: Российский Государственный Архив Кинофото документов. Электронный фотокаталог. (Orosz Állami Film- és Fotódokumentumok Archívuma. Elektronikus fényképkatalógus). www.rgakfd.ru, letöltés 2020. febr. 20.

1953–1961 között Kárpátalján a mezőgazdaság fejlesztésére 127 millió karbovanec tőkebefektetés történt, ami főként banki hitel volt.⁷² Az SZKP Központi Bizottságának 1953. szeptember 7-i plénümán Hruscsov beismerte a gazdaság rossz helyzetét. Célul tűzték ki az életszínvonal növelését, amit főként azzal akartak elérni, hogy visszacsábítsák a szakembereket az iparból a mezőgazdaságba, és növelik azok érdekeltségét a termelésben. Az új kitűzött célok azonban, – csakúgy, mint az előbbieik – irreálisak, teljesíthetetlenek maradtak.

1953 végén a megyében 263 kolhoz működött, köztük 200 nagyméretű kolhoz, amelyek 106 923 falusi portát egyesített, valamint 201 ezer munkaképes kolhoztagot. A kolhozok 650 ezer hektárnyi földet használtak, ebből:

- 224 ezer hektár szántóföldet,
- 123,4 ezer hektár kaszálót,
- 130,9 ezer hektár legelőt, ebből 38,4 ezer hektárnyi hegyi legelőt,
- 11,7 hektár gyümölcsöskertet,
- 3,7 ezer hektár szőlőültetvényt,
- 52,2 ezer hektár erdős területet.

⁷² KTÁL, F. P–179, op. 12, od. zb. 49, ark. 23.

A területen 15 erdészeti gazdaság, 7 szőlészeti és egy gyümölcsstermesztő szovhoz volt. A gyümölcsstermesztő és szőlészeti szovhozok 3 619 hektár földet használtak, ebből 1031 hektár szántóföldet, 1246 hektár szőlőültetvényt és 856 hektár gyümölcsösökert.⁷³

3. kép *Ladányi Hanna, a munkácsi járási Lenin Kolhoz csoportvezetője a kukoricatermés ellenőrzésén, 1954 szeptemberében*

Forrás: <http://photo.rgakfd.ru/photo/574652>, letöltés 2021. júl. 26.

Az 1954-ben megkezdődő kukoricaprogram csak kezdetben volt sikeres, és akkor sem minden kolhozban.⁷⁴ Problémák főként a hegyvidéki területeken voltak, például a Szolyvai járásnak, ahol 700 hektáron vetettek kukoricát, mindössze 4 darab kukoricavető-gépe volt. Az Iljics Emléke Kolhoznak, amelyhez a járás ültetvényeinek nagy része tartozott, egyáltalán nem volt vetőgépe. A gazdaságok felében nem tudták elvégezni a szántást sem.⁷⁵ 1960-ban a túlnedvesedés miatt a megyében összesen 6,5 ezer hektárnyi kukoricaültetvény pusztult el. A gazdaságok mindössze a kukorica negyedét aratták száraz terményként.⁷⁶ A Munkácsi és Ungvári járások gazdaságaiban 1961-ben 27,5 és 27,9 mázsa kukoricát takarítottak be hektáron-

⁷³ KTÁL, F. P-1, op. 1, od. zb. 2342, ark. 42.

⁷⁴ KTÁL, F. P-179, op. 1, od. zb. 5683, ark. 4.

⁷⁵ KTÁL, F. P-179, op. 1, od. zb. 4812, ark. 57.

⁷⁶ Uo. 50.

ként, ami jóval a megyei átlag alatt volt. A Munkácsi járásban a kukorica az ott termesztett gabona 72%-át tette ki, az Ungvári járásban pedig 58%-ot. Egyértelmű tehát, hogy a gazdaságok jóval kevesebb gabonát termeltek, ami hatással volt az állattenyésztés termelékenységére is.⁷⁷

„Az ugyancsak 1954-ben megkezdett szűzföldfeltörési program kiterjedt a komszomol, vagyis a kommunista ifjúsági szövetség kárpátaljai szervezeteire is. A várt eredmények ezúttal is elmaradtak.”⁷⁸ Az 1957. április 17-ei adatok alapján 4727 kárpátaljai fiatal Komszomol-tag dolgozott Kárpátalján kívül. Ebből 1749 a szűzföldeken és ugarokon, 2054 fő a donbászi széniparban, a kelet újjáépítésén, Uszty-Kamenogorszk városában, Kazahsztánban 475 fő, a „Kárpátaljai Komszomol” bányaépítésén 399 fő, Észak-Donyeck és Donbász területén csatornaépítésén 50 fő.⁷⁹

4. kép Az ungvári Kirov Kolhoz mezőjén szántó traktor, 1954

Forrás: <http://photo.rgakfd.ru/photo/655670>, letöltés 2021. júl. 26.

A szovjet vezetés nem nézte jó szemmel a háztáji gazdaságokat, pedig, mivel a kolhoztagok nagyon kevés juttatásban részesültek, fő megél-

⁷⁷ KTÁL, F. P–179, op. 1, od. zb. 5072, ark. 6.

⁷⁸ KTÁL, F. P–1545, op. 1, od. zb. 93, ark. 28.

⁷⁹ KTÁL, F. P–1, op. 1, od. zb. 3029, ark. 54.

hetésük a háztáji gazdaságuk volt. Többen ebből piacra is vittek.⁸⁰ 1955 augusztusában a vágóhidak 6 kilométeres körzetében megtiltották az ott-honi állatvágásokat. A rendelet megszegőit 100 rubelig terjedő pénzbírsággal vagy egy hónapig terjedő javítómunkával büntették, levágott állataikat elkobozták. Ekkor jöttek divatba a „feketevágások”.⁸¹

A kolhozokban azonban 1955 márciusában megengedték, hogy a kukoricavetések sorközeibe babot, takarmánytököt vessenek, és jutalmazásban, pótdíjazásban részesítették azokat, akik a köztesvetések révén jó eredményeket értek el, a terméshozam egyharmada őket illette. Nagy haszon azonban nem származhatott ebből.⁸²

1957-től a nehézipar hagyományos súlyponti fejlesztésén belül két korszerűbb ágazat, az elektromos és a vegyipar kapott kiemelt szerepet.⁸³ Nagy hangsúlyt fektettek a Nagybocksón, Perecsenyben, Szolyván működő erdészeti-vegyi üzem és az ungvári villanytelep fejlesztésére.

A hrucsovi években közel 300 könnyűipari üzem, gyár működött Kárpátalján, közülük a legnagyobbak a következők voltak: a beregszászi, a munkácsi, a nagyszőlősi, az ungvári varrodák; a huszti kalapgyár; a huszti, a nagyszőlősi, az ungvári, a tiszaujlaki cipőgyár; az ilosvai, a munkácsi, az ungvári kötő- és szövőgyár. Beregszászban, Csapon, Huszton, Munkácson, valamint Nagyszőlősön téglá- és cserépgyár is üzemelt. Ezek mellett voltak gépkocsijavító-, kerámiaüzemek és dohányfermentáló üzemek, papír- és bőrgyárak stb. Az új ipari üzemek jelentős számú munkaerőt igényeltek, köztük több száz nőt, akiket a városok környékén elhelyezkedő falvakból, illetve a hegyvidékről biztosítottak.

Minden évben komoly anyagi gondot okozott a dolgozóknak az államkölsönkötvények jegyzése, hiszen legalább egyhavi fizetést „illett” felajánlani erre a célra. Mivel 1957-re világosan látszott, hogy az államkölsönökből semmi haszon, Hruscsov bejelentette azok leállítását. Az utolsó kölsönkötvényt tehát 1957-ben jegyezték öt évre és „mindössze” 12 milliárd rubel összegben, ami még a felét sem tette ki a korábbi években jegyzett összegnek.⁸⁴

Ekkor indult be a statisztikai jelentések meghamisítása, az úgynevezett „*pripiszkák*”, azaz hozzáírások gyakorlata. A helyi vezetők, félve a politikai megtorlástól, a felső vezetés részére megküldött jelentéseikben valótlan, fel-

⁸⁰ Brenzovics L.: Kárpátalja történetének korszakai i. m. 97.

⁸¹ Csanádi Gy.: Sorsfordító évek sodrásában i. m. 220.

⁸² Uo. 221.

⁸³ Krausz T.: Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa országai i. m. 374.

⁸⁴ Csanádi Gy.: Sorsfordító évek sodrásában i.m. 231.

nagyított adatokat közöltek. A feltupírozott gazdasági mutatóknak tudható be, hogy a valóságban dotációra szoruló vidék mezőgazdaságát felülértékelték, így Kárpátalját 1958. február 26-án Lenin-rendjellel tüntették ki.⁸⁵

A vidéken főként szarvasmarhát, tehenet, sertést, juhot, kecskét tenyésztettek.⁸⁶

5. kép *Ladányi Hanna, a Szocialista Munka kétszeres Hőse az ukrajnai állattenyésztők találkozásán Kijevben, 1958*

Forrás: <http://photo.rgakfd.ru/photo/425698/>, letöltés 2021. júl. 26.

1960-ban a szovjet vezetés úgy döntött, hogy Kárpátalját „virágzó kertet” változtatja. Ennek egyik lépéseként 1960. március 29-én a szovjet–magyar határ két oldalán, a beregszászi járási Nagybaktai Mezőgazdasági Kísérleti Állomás és a Szabolcs-Szatmár megyei vásárosnaményi járási Barátság Termelőszövetkezet földjébe beültették a 160 hektárosra tervezett Barátság Gyümölcsöskert első 10 hektárját. Ezt Lenin születésének 90. évfordulójára, egyben Magyarország „felszabadulásának” 15. évfordulójára emlékezve tették.⁸⁷

⁸⁵ Dupka Gy.: A szovjet hatóságok megtorló tevékenysége Kárpátalján (1944–1991) i. m. 86.

⁸⁶ KTÁL, F. P–179, op. 1, od. zb. 5338, ark. 184.

⁸⁷ Tokar Marian et al: Kárpátalja évszámokban 1867–2010 i. m. 156.

6. kép Az ungvári járási Gorkij Kolhoz elnöke, Talpas József és Adamenkó Jolán fogadja a Menzák János vezette magyarországi delegációt, 1958 áprilisa

Forrás: <http://photo.rgakfd.ru/photo/786508>, letöltés 2021. júl. 26.

A háború utáni években a kolhozalapú gazdálkodási rend kialakulásában a területen jelentős szerepe volt a gép- és traktorállomásoknak. Amint kialakultak az első kolhozok, felmerült az igény azok műszaki ellátására, illetve a földművelés és mezőgazdasági haszonnövények termesztésének gépesítésére. Az SZKP KB 1958 februárjában megrendezett ülésén határozatot fogadtak el, melynek értelmében a termelékenység növelése és az önköltségek csökkentése érdekében a gép- és traktorállomások gépeit át kellett adni a kolhozoknak.⁸⁸ Ezeken az állomásokon 1958-ban 299 mezőgazdasági szakember (116 mérnök és műszerész, 58 agronómus, 26 zootechnikus, 34 könyvelő, 13 állatorvos, 13 földrendezési szakember stb.) dolgozott.⁸⁹ A kolhozösszevonásokat követően 1964-ben Kárpátalján 146 kolhoz és 13 szovhoz volt. A teljes géppark 3,6 ezer traktorból, 2 ezer tehergépkocsiból

⁸⁸ KTÁL, F. P-1, op. 1, od. zb. 3307, ark. 10.

⁸⁹ Uo. 17.

és 172 gabonakombájnból állt, melyek fölött immár a gazdaságok közvetlenül rendelkeztek, a korábbi gépállomásokat felszámolták.⁹⁰

A szakemberek hiánya a teljes hruscsovi időszakban általános jelenség volt. Az SZKP KB 1955. március 25-én hozott határozata értelmében a kolhozok vezetőinek megerősítése céljából Ukrajna különböző városaiból 30 ezer önkéntest küldtek ki az elmaradott kolhozok irányítására. Ez a mozgalom „*harmincezresek*” néven vált ismertté. Közülük Kárpátalja kolhozaiba a felzárkóztatás céljából 506 fő érkezett,⁹¹ akik közül 78-an kolhozvezetők vagy kolhozvezető-helyettesek lettek.⁹² Ennek az akciónak a következtében a kolhozvezetők 50%-ának felsőfokú vagy középfokú végzettsége volt, 32%-uk pedig mezőgazdasági végzettséggel rendelkezett. Ám a munkafeltételek és a fizetések a kolhozokban továbbra is nyomorúságosak voltak: 0,87 karbovanecet kapott egy fő egy napra, amelyből 0,67 volt készpénz, 0,20 pedig természetbeni juttatás. A munkamorál fokozására 1959-ben a fizetést megemelték napi 1,30, 1961-ben pedig 1,18 karbovaneccel. Egy 1960-as határozat értelmében a munkásoknak előleget kellett volna kapniuk.⁹³ 1961-re a kolhoztagok a minimális, azaz 180 munkanap után kapták a bérüket. Sokan azonban nem tudták elérni ezt a 180 napot. Az anyagi gondok persze nem vonatkoztak a kolhozelnökökre. Hiszen nekik évi 300, de akár 360 munkanapot is elszámoltak.⁹⁴

Az 1961. április 1-jei adat szerint a kolhozokban vezetőként és szakemberként 2 651 főt foglalkoztattak, közülük 103-nak, azaz 4%-nak volt felsőfokú végzettsége, 727 főnek, azaz 27%-nak pedig középfokú szakképesítése. A 198 állatorvosból mindössze négynek volt állatorvosi végzettsége, és 56 volt állatfelcser, a többiek önképzéssel váltak állatorvosokká. A kolhozoknak összesen 158 könyvelője volt, akik közül csak hatnak volt felsőfokú végzettsége. A 770 brigádvezető közül mindössze egynek volt felsőfokú végzettsége. A 350 főből, akik a gazdaságokat vezették, csak 29-nek volt középfokú szakképesítése.⁹⁵ Nemcsak a kolhozokban hiányzott a szakképzett munkaerő, hanem a gazdaság minden területén.

⁹⁰ *Oficinszkij Román: Mezőgazdaság.* In: Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest 2010. 285.

⁹¹ KTÁL, F. P–1, op. 1, od. zb. 2639, ark. 127.

⁹² *B., Білоусов et al: Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації.* Ужгород 1980. 189.

⁹³ KTÁL, F. P–179, op. 1, od. zb. 4381, ark. 13.

⁹⁴ *Oficinszkij R.: Mezőgazdaság i. m. 279.*

⁹⁵ KTÁL, F. P–1, op. 5, od. zb. 331, ark. 95–98.

7. kép *Técsői járási állatklinika*

Forrás: KTÁL, F. P–179, op. 18, od. zb. 3354.

A Kárpátaljai Területi Statisztikai Hivatal 1962. március 24-ei adatai alapján a terület munkaképes korú városi lakossága 161,3 ezer, a munkaképes korú falusi lakosság 350,9 ezer főt tett ki. Közülük a városi lakosok ágazatbéli megoszlását mutatja az alábbi táblázat.

1. táblázat *Kárpátalja munkaképes korú városi lakosságának ágazatbéli megoszlása 1962-ben*

Ezer fő	Milyen ágazatban dolgoztak
38,1	iparban
6,6	építőiparban
9,1	közlekedésben és kommunikációban
13,9	mezőgazdaságban (kolhozok, szovhozok stb.)
9,4	kereskedelemben, közétkeztetésben
4,3	lakhatási és kommunális szolgáltatásokban
6,7	egészségügyben, sport területén, szociális ellátásban
8,1	oktatásban

Az 1. táblázat folytatása

Ezer fő	Milyen ágazatban dolgoztak
5,1	vezető szerveknél, párt- és egyéb társadalmi szervezeteknél
8,5	a népgazdaság egyéb ágazataiban (tudomány, művészet stb.)
51,5	munkanélküli lakosság a köztulajdonú termelésben

Szerkesztette: Váradi Natália. Forrás: KTÁL, F. P-1, op. 5, od. zb. 429, ark. 1–3.

A falusi lakosság esetében a köztulajdonú termelésben dolgozó alkalmazottak száma összesen 216,5 ezer fő volt; ebből állami vállalatoknál, intézményekben és társadalmi szervezeteknél 114,5 ezren, a kolhozokban 102 ezren dolgoztak.⁹⁶

Azok, akik túlszárnyalták az előírt mennyiségeket, kiemelkedő munkájukért a Szovjetunió Szocialista Munka Hőse elismerést kapták. Ezt a címet kétszer kapta meg Ladányi Hanna, a munkácsi járási nagylucskai Lenin Kolhoz csoportvezetője és Jurij Pitra, az ilosvai járási bilkei Új Élet Kolhoz brigádvezetője. Az általuk kidolgozott kukoricatermesztési módszereket oktatási céllal bemutatták a vidék különböző kolhozaiban.⁹⁷

8. kép *Ladányi Hanna, a Szocialista Munka kétszeres Hőse az SZKP KB plénumán Moszkvában, 1961. január 12.*

Forrás: <http://photo.rgakfd.ru/photo/477166>, letöltés 2021. júl. 26.

⁹⁶ KTÁL, F. P-1, op. 5, od. zb. 331, ark. 95–98.

⁹⁷ KTÁL, F. P-1, op. 5, od. zb. 433, ark. 12–13.

1964. július 15-én bevezetik a kolhoztagok számára a nyugdíjat és a gyermekszülési szabadságot.

Kárpátaljáról számos alkalommal egész családokat küldtek dolgozni más megyékbe. Így például az 1954. február 9-én az USZSZK Mezőgazdasági Minisztériuma által kiadott 147. számú utasítás értelmében Kárpátaljáról 1954 február–márciusában összesen 500 családot kellett áttelepíteni: 350 családot a mezőgazdasági és halkolhozokba, 150 családot szovhozokba. Ebből Dnyipropetrovszkba összesen 200, Sztálinszk városába összesen 300 családot.⁹⁸ Mivel a családok nem voltak motiváltak, hogy áttelepüljenek,⁹⁹ számos kedvcsináló kedvezményt kínáltak számukra,¹⁰⁰ mint például: ingyenes utaztatást, vagyonszállítást, egyszeri pénzbeli kifizetést stb. Ezekre az „áttelepülőjegy” adott jogosultságot.¹⁰¹ Annak ellenére, hogy az áttelepítés számos nehézségbe ütközött, a hatóságok nem adták fel a tervet, sőt növelték az áttelepíteni kívánt családok számát.¹⁰² Az 1950-es években mintegy hetvenezer különböző anyanyelvű és különböző társadalmi réteghez tartozó embert kényszerítettek vagy vettek rá arra, hogy elhagyja Kárpátalját, s ugyanennyi orosz nyelvű lakost (a katonasággal együtt) telepítettek be a vidékre, akik a kommunista hatalom tevékenységét segítették. 1953/54-ben a Kárpátaljára települők 74,3%-a az Ukrán SZSZK más vidékeiről származott, 18,4%-a pedig az Orosz Föderációból érkezett. Hasonló arányban oszlott meg a Kárpátalját elhagyók célterülete: 72,8%-uk Ukrajna más területeire és 17,6%-uk pedig az Orosz Föderatív Köztársaságba költözött.¹⁰³

⁹⁸ KTÁL, F. P–1545, op. 1, od. zb. 86, ark. 4–8.

⁹⁹ Részlet az 1954. június 19-én kelt, az UKP Megyei Bizottsága Hivatalának 29. számú rendeletéből: „Az 1954. június 10-i állapotok szerint a terv 13,8 százalékra van teljesítve, a Rahói, Nagybereznai, Perecsinyi, Beregszászi és Nagyszőlősi járásek az idei év öt hónapja folyamán egyetlen egy családot sem telepítettek át. A járásek nem teljesítik az USZSZK Minisztertanácsa által megállapított, áttelepítendőknak útnak indítására vonatkozó ütemtervet...” KTÁL, F. P–1545, op. 1, od. zb. 87, ark. 31.

¹⁰⁰ Részlet a Szovjetunió Minisztertanácsa 1954. július 21-én kelt 7901. sz. rendeletéből: „[...] Az Ukrán SZSZK a déli megyék kollektív- és állami gazdaságaiba áttelepülő kolhozista családoknak és egyéb állampolgároknak a következő pótlólagos kedvezményeket biztosította: a) a betelepítési helyeken az adott 1954-es évben és a tervnek megfelelően a következő években áttelepülő családokat a mezőgazdasági adó megfizetése és az összes mezőgazdasági termék (kivéve a tej) államnak történő beszolgáltatása alól három évre mentesítette; b) két évvel meghosszabbította az Ukrán SZSZK adott megyéibe áttelepülők részére a mezőgazdasági adó megfizetése és az összes mezőgazdasági termék (kivéve a tej) államnak történő beszolgáltatása alóli mentességet [...]” KTÁL, F. P–1545, op. 1, od. zb. 87, ark. 32.

¹⁰¹ KTÁL, F. P–1545, op. 1, od. zb. 87, ark. 36–37.

¹⁰² Uo. 4.

¹⁰³ *Oficinszkij R.*: Társadalom- és nemzeti-nemzetiségi politika i. m. 254–255.

A korábbi ruszin–ukrán vita lezárásaként kimondták, hogy ruszinok nincsenek, soha nem is voltak, legfeljebb csak a „magyar fasiszták” képzeletében. A kárpátaljai szláv őslakosság választhatott, hogy oroszoknak vagy ukránoknak írhatja-e be magát, bár az utóbbit a hatóságok szívesebben látták, hiszen a hivatalos verzió szerint itt ukránok éltek, így inkább mégis az ukránosítás politikája érvényesült a ruszinsággal szemben.¹⁰⁴ A kárpátaljai terület szovjet vezetése pedig jelentéseiben konstatálta, hogy a vidéken békében élnek egymással a különböző nemzetiségű lakosok. Azt azonban nem említették, hogy ez a békés együttélés több évszázados hagyomány volt, és nem szovjet vívmány. A tárgyalt időszakban Kárpátalján egyetlen etnikai alapú konfliktus sem ismeretes.¹⁰⁵

A Szovjetunió Kárpátalján extenzív gazdaságfejlesztést hajtott végre. A fő iparág a fakitermelés és a fafeldolgozás volt. Az összes állami erdőgazdaságot egy trösztbe, a Zakarpatlisz fafeldolgozó üzembe egyesítették. Bútorgyár volt például Beregszászban, Huszton, Ilosván, Munkácson, Nagyszőlősön, Nagybereznán, Szolyván, Técsőn, Ungváron stb. A mennyiség érvényesült a minőséggel szemben.

Mivel nőtt a városi lakosság, az élelmiszerigény is nagyobb lett. Az élelmiszeripar hús- és tejtermelő központja Munkács, Beregszász, Ungvár és Huszt volt, ahol többek között húskombinátok működtek. Ezekben a városokban, valamint Ilosván, Técsőn, Nagyszőlősön és Alsóvereckén 8 vajgyár is üzemelt, amelyek az 1950-es évek végén és az 1960-as évek elején a vidék hús- és tejtermékeinek 85%-át adták. A Szovjetunióban ismertek voltak a kárpátaljai borok, az ungvári konyak, a palackozott ásványvizek. A malomipar is fejlődött, mivel Kárpátaljáról látták el a Közép-Európában állomásozó szovjet csapatokat. Kenyérkombinát volt például Beregszászban, Huszton, Munkácson, Rahón, Aknaszlatinán, Szolyván, Ungváron.

Az 1950-es évek végére Ungváron félszáz üzlet, több tucat étterem, étkezdé, kávézó és két nagy piac működött.¹⁰⁶ A boltok polcain új termékek jelentek meg, eltűntek a kenyér utáni sorban állások, lehetett cukrot, kávé, gyufát, petróleumot, teát, halféléket, kolbászt, sajtot, tojást, húst, vaját, konzervet, gyümölcsöt, zöldséget, gázt stb. venni, ami nélkülözhetetlen volt a mindennapokhoz. Az importáru elsősorban Kínából, Csehszlovákiából, Magyarországról és az NDK-ból érkezett.

¹⁰⁴ *Móricz Kálmán*: Kárpátalja sorsfordulói. Budapest 2001. 143.

¹⁰⁵ *Csanádi Gy.*: Sorsfordító évek sodrásában i. m. 236.

¹⁰⁶ *Oficinszkij Román*: Iparosítás és urbanizáció. In: Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest 2010. 271.

9. kép Szőlőszedés a Munkácsi Szovhoz szőlészetében, 1964 októbere

Forrás: <http://photo.rgakfd.ru/photo/420436>, letöltés 2021. júl. 26.

A szolgáltatásnyújtás kultúrájának a fejlesztése során új szolgáltatási formákat és módszereket vezettek be. Elsőként 1957-ben a munkácsi vegyes nagyáruházban nyílt meg egy önkiszolgáló élelmiszerüzlet. A fogyasztói szövetkezet pedig megnyitotta az első önkiszolgáló könyvesboltot Szolyván, valamint egy önkiszolgáló élelmiszerüzletet a técsői járási Aknaszlatinán. A szociális szférát is fejlesztették: iskolákat, óvodákat, bölcsődéket, kultúrházakat, kórházakat, klubokat (azaz kultúrházakat) stb. építettek. Emellett szanatóriumokat, üdülőket építettek, amelyeket elsősorban a pártvezetők használtak.

A szomszédos régiókkal való együttműködés is fejlődött:¹⁰⁷ 1955 végén például Kárpátalja és Szabolcs-Szatmár megye mezőgazdasági dolgozói között szerződés kötött a szocialista versenyről. Elsőként a szerződést a Mezőkaszonyi Engels Kolhoz írta alá a Barabási Termelő-

¹⁰⁷ KTÁL, F. P-1, op. 1, od. zb. 3011, ark. 8.

szövetkezettel.¹⁰⁸ 1956. szeptember–októberében újabb szerződések születtek az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Kárpátalja megyéje, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Nyugat-Szlovák területe, a Magyar Népköztársaság Szabolcs-Szatmár megyéje, a Román Szocialista Köztársaság Szatmár tartománya között, amelyek jogalapot jelentettek a rendszeres ügyintézés, a kereskedelmi, valamint a kulturális kapcsolatok kialakítására és fenntartására.¹⁰⁹ Az 1960-as évek elejére gyakorlattá vált, hogy a különböző országok határ menti zónáiban működő regionális pártbizottságok együtt ülészve fogadták el az éves határügyeket érintő működési terveket.¹¹⁰ Főként tapasztalatcserére jöttek össze, hogy megbeszéljék a különböző iparágak és munkamódszerek fejlesztését.¹¹¹

11.3. 1956 helyi vonatkozásai

A második világháborút követően a határokat lezárták, az utazásokat korlátozták és a ritkán megengedett utazáshoz szükséges dokumentumok beszerzése csak keveseknek adatott meg. Emiatt a Szovjetunióban élő kárpátaljai magyarság kapcsolata az anyaországgal és a többi elcsatolt régióval szinte teljesen megszakadt. Bár az 1950-es évek közepén szigorú felügyelet, ellenőrzés alatt már megjelentek turistacsoportok, de ez nem volt általános, inkább csak *„tapasztalatcserére érkeztek a megyébe az élvállalatokhoz, élkolhozokhoz, élszovhozokhoz, továbbá az újépítésű épületekhez azzal a céllal, hogy megismerjék a helyi dolgozók munkáját”* vagy *„találkozókra a Szocialista Munka Hőseivel, az ipari és mezőgazdasági élmunkásokkal”*,¹¹² esetleg sportrendezvényen vettek részt.

A világ eseményeiről az itteni magyarság általában csak a szovjet sajtó hasábjairól és néhány rádióadón keresztül tájékozódott. A sajtó azonban a Szovjet Kommunista Párt szócsöve volt.

Az 1956-os forradalom idején a magyarországi eseményekről szóló hírek, amelyek a helyi lakossághoz eljutottak, azaz amelyek a szovjet központi és a kárpátaljai sajtóban – orosz, ukrán és magyar nyelven – megjelentek, arról szóltak, hogy a forradalmárok – illetve ahogy ők nevezték: az „ellenforradalmárok” – kivégzik a magyarországi kommunistákat, a szov-

¹⁰⁸ KTÁL, F. P-1, op. 1, od. zb. 3067, ark. 1–34.

¹⁰⁹ KTÁL, F. P-1, op. 1, od. zb. 3488, ark. 1–205.

¹¹⁰ KTÁL, F. P-1, op. 5, od. zb. 694, ark. 25.

¹¹¹ Uo. 6–9.

¹¹² KTÁL, F. P-1, op. 5, od. zb. 694, ark. 1–34.

A KÖTET SZERZŐI

Braun László, PhD (Szürte, 1971) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1998-ban mint történész, történelemtanár. Általános, illetve középiskolai tanárként dolgozott, majd öt éven keresztül a Kárpátaljai Területi Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztályán végezte munkáját. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának az elvégzése után 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe Északkelet-Magyarország története a 19–20. század fordulóján.

Csatáry György, PhD (Kaszony, 1963) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett. Az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Középkori és kora újkori egyetemes történelem doktori programjának elvégzése után 2006-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kora újkori magyar történelem) szakterületen. 2008-tól a történelemtudományok kandidátusa. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének vezetője. Levéltártant, történelmi szaktudományokat és honismeretet oktat. A Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács tagja. Kutatási területe: a II. Rákóczi Ferenc vezette 1703–1711. évi szabadságharc, Északkelet-Magyarország és Kárpátalja története.

Császár István (Jánosi, 1985) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakán szerzett 2008-ben MA szintű oklevelet. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola Nemzetközi Kapcsolatok Története doktori programjában végezte PhD-tanulmányait, 2011-ben szerezte meg az abszolutóriumot. 2010 óta dolgozik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékén, jelenleg oktatói beosztásban. Kutatási területe: a második világháború utáni kárpátaljai magyar társadalomtörténet, civil társadalmi mozgalmak kialakulása Kárpátalján.

Dancs György (Balazsér, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2007-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2008-ben Specialist oklevelet szerzett. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2012-ben. A Sárospataki Református Teológiai Akadémia lelképásztori munkatárs

szakán végzett 2017-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára. Kutatási területe: a kolerajárvány az 1831–1832-es években; báró Perényi Zsigmond élete; a reformkori Magyarország az 1820–1840-es években.

Darcsi Karolina (Dercen, 1980) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) földrajz–történelem szakán 2002-ben Specialist oklevelet, 2006-ban a Budapesti Corvinus Egyetem Századvég Politikai Iskola közpolitikai szakirányán MA-oklevelet szerzett, illetve a Pécsi Tudományegyetem Politikatudományok Doktori Iskolájában abszolvált 2006-ban. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság érdekérvényesítési lehetőségei a független Ukrajnában; közigazgatás, önkormányzatok, kisebbségi jogérvényesítés.

Dobos Sándor (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol nyelv és irodalom szakán 2009-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2010-ben BA-, majd 2011-ben Specialist oklevelet szerzett, az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2010-ben fejezte be a mesterképzést angol nyelvből és irodalomból, illetve a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2014-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója, valamint a Kiadói Részleg vezetője. Kutatási területe: helytörténet, helység-, utca- és térnevek, 20. századi községnevezendések a mai Kárpátalja területén.

Hires-László Kornélia, PhD (Beregszász, 1982) – 2003-ban az egykori Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolán szerzett tanítói diplomát, majd ezt követően 2009-ben a Debreceni Egyetemen szociológia szakán végzett magiszteri fokozattal. 2017-ben a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán magyar nyelv és irodalom szakon szerzett specialist fokozatú oklevelet. 2021-ben sikeresen megvédte doktori értekezését a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Kommunikációs Doktori Iskolájában. 2001 óta kutatóként dolgozik a Rákóczi-főiskola jelenleg Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontként ismert intézetében, és 2005 óta

a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója. Kutatási területei: nyelvi tájkép és etnicitás Kárpátalján, a kárpátaljai magyarság identitása, az ifjúság aktuális problémái, valamint a kárpátaljai magyarság aktuális társadalmi folyamatai.

Kész Barnabás, PhD (Salánk, 1966) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1990-ben mint történész, történelemtanár. Egy évig régészként dolgozott az egyetemen, majd több mint két évtizedig általános és középiskolai tanár volt Salánkon. 2012-től a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, jelenleg docensi beosztásban. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának elvégzését követően, 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a bölcsészettudományok területén, néprajz- és kulturális antropológiai tudományokban. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság tárgyi néprajza. Ezenkívül foglalkozik helytörténettel, könyvillusztrálással és katonai hagyományőrzéssel is, számos tudományos-ismeretterjesztő kiadvány szerzője.

Molnár D. Erzsébet, PhD (Beregszász, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–történelem szakán szerzett tanári oklevelet 2002-ben. Tanulmányait a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában folytatta, ahol 2015-ben védte meg doktori értekezését *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáborai* (1944–1953) címmel. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának vezetője, a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: Kárpátalja szovjetizálása, a kárpátaljai magyar férfilekosság elhurcolása, a donbászi munkaszolgálat.

Molnár D. István, PhD (Nagydobrony, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–földrajz szakpárján szerzett tanári oklevelet 2002-ben. 2003–2006 között a Debreceni Egyetem Természettudományi Karának Földtudományok Doktori Iskoláját végezte el. Doktori (PhD) fokozatát 2013-ban szerezte. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszékének tanára és az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: Kárpátalja népessége, közigazgatása.

Molnár Ferenc, PhD (Zápszony, 1986) – Az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2009-ben magiszteri szintű oklevelet szerzett angol nyelv és irodalomból, majd 2010-ben elvégezte a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakát. Ezt követően az Eötvös Loránd Tudományegyetem Új- és Jelenkori Magyar Történelem Doktori Program miniszteri ösztöndíjas hallgatója. 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot történelemtudományok (19. századi magyar történelem) szakterületen. Jelenleg a II. RF KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, tanszékvezető-helyettese. Kutatási területe: a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye 19. századi története, valamint a dualizmus korának (1867–1918) felekezeti és nemzetiségi viszonyai.

Orosz Ildikó, PhD (Nagydobrony, 1960) – Az Ungvári Állami Egyetemen szerzett MSc szintű oklevelet matematika szakon 1983-ban. 1981-től a Nagydobronyi Középiskola matematikatanára, 1990-től 1995-ig az iskola igazgatója. 2001-ben a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolájában szerzett doktori (PhD) fokozatot nevelésszociológia szakirányban. 2013-ban a Volodimir Hnatyuk Ternopili Nemzeti Pedagógiai Egyetemen pedagógiai tudományok kandidátusa (CSc) fokozatot szerzett általános pedagógia és a pedagógiatörténet szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (II. RF KMF) és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnöke, a II. RF KMF Pedagógia és Pszichológia Tanszékének docense. Kutatási területe a kisebbségi oktatás, az anyanyelvi/anyanyelvű oktatás helyzete Kárpátalján a rendszerváltástól napjainkig.

Rácz Béla, PhD (Tiszaújlak, 1981) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) történelem és földrajz szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Az ELTE Földtudományi Doktori Iskola Földtan-Geofizika Programjának elvégzése után 2014-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot földtan szakterületen, archeometriai szakiránnyal. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatási rektorhelyettese, továbbá a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: archeometria, azon belül petroarcheológia: pattintott kőeszköznyersanyagok vizsgálata, források, elterjedési területek, az emberi közösségek kulturális kapcsolatai az őskorban.

Suslik Ádám, PhD (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2008-ban BA-oklevelet,

majd 2009-ben Specialist diplomát szerzett. 2017-ben Budapesten a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola (Katonai- és politikai konfliktusok 1867–1945 között) programján belül doktori (PhD) fokozatot szerzett. Jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának levéltárosa az 1945 előtti Kormányservek Főosztályán. Kutatási területe: az első világháború és az azt követő rövid átmeneti időszak. A témakörön belül publikációi többsége egy adott régió (Északkelet-Magyarország), különös tekintettel Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék gazdaság-, társadalom-, egyház-, valamint hadtörténete tárgykörében jelentek meg. A klasszikus hadtörténetírás mellett olyan témákat is érint, amelyek a hadművelleti területeken vagy a hátszágban történt katonai visszaéléseket vizsgálják.

Szakál Imre, PhD (Bene, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán szerzett történelem és földrajz szakos tanári oklevelet 2008-ban. 2009-től a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója, értekezését 2015-ben védte meg. 2013-tól alma matere Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanársegéde, 2015-től docense. Kutatási érdeklődése Kárpátalja két világháború közötti történetére, a kisebbségtörténetre, Ukrajna történetére és az emlékeztörténetre terjed ki.

Szamborovszkyné Nagy Ibolya, PhD (Sárosoroszi, 1970) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1992-ben mint történész, történelemtanár. Egy évtizedig általános és középiskolai tanárként dolgozott, majd az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Kelet-Európa XIX–XX. századi története oktatási programjának elvégzése után 2011-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kelet-európai történelem) szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Apáczai Csere János Könyvtárának igazgatója, ill. az intézmény Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe: a Szovjetunió társadalomtörténete 1945–1991 között (azon belül oktatáspolitikai és az iskolai történelemtanítás története), valamint a kérdés kárpátaljai vonatkozásai, az iskolai történelemtankönyvek tartalmi és didaktikai kérdései, ezenkívül a szovjet egyházpolitika és a kárpátaljai reformátusok története a fent jelzett időszakban.

Szólósi Nóra, PhD (Macsola, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, valamint angol nyelv és irodalom szakán 2008-

ban szerzett BA-diplomát. Ezt követően az Ungvári Nemzeti Egyetem angol szakán kapott magiszteri képesítést 2009-ben. Ugyanezen év őszén nyert felvételt az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék doktori programjára, ahol 2012-ben abszolvált. 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Kutatási területe: a revízió és Kárpátalja 1938–1944 között, továbbá Kárpátalja társadalma és gazdasága 1939–1944-ben a visszacsatolt Felvidékkel való összehasonlításban.

Váradi Natália, PhD (Beregszász, 1980) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, angol nyelv, világirodalom szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Doktori (PhD) fokozatát a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában szerezte 2008-ban, 2012-ben a Nyíregyházi Főiskola közgazdász, gazdálkodási és menedzsment szakán szerzett BA-diplomát, majd 2013-ban történelemtudományokból kandidátusi fokozatot az Ukrán Tudományos Akadémia Történelmi Intézetében. 2020-ban a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karán magyar mint idegen nyelv szakirányú pedagógus-továbbképzési szakon MA-diplomát szerzett. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, a II. RF KMF Felnőttképzési Központjának vezetője, az ECL Nyelvvizsgaközpont vezetője, a „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány igazgatója. Kutatási területe: Kárpátalja a Hruscsov-érában, kiemelten az 1956-os forradalom kárpátaljai vonatkozásai.

К 22 **Історія Закарпаття. Спадщина та виклики.** Наукове видання (колективна монографія) Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II/ Редакційна колегія: Василь Брензович (голова редакційної колегії), Юрій Чотарі (головний редактор), Мелінда Орбан, Олександр Добош (відповідальні редактори), Ібоя Самборовскі-Нодь, Імре Сакал та Ласло Браун (члени редакційної колегії). Автори: Адальберт Рац, Адам Шушлік, Борнобаш Кейс, Єлизавета Молнар Д., Ібоя Самборовскі-Нодь, Ільдико Орос, Імре Сакал, Іштван Часар, Кароліна Дорчі, Корнелія Гіреш-Ласлов, Ласло Браун, Наталія Вароді, Нора Севлеші, Олександр Добош, Стефан Молнар Д., Федір Молнар, Юрій Данч та Юрій Чотарі. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2021. – 788 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-8046-21-7

У виданні представлено історію сучасного Закарпаття від найдавніших часів до сьогодення. Колективна монографія має узагальнюючий характер, автори висвітлили теми, які вважали найважливішими. Рекомендуємо усім, хто хоче більше дізнатися про багатогранне минуле й сучасне краю.

УДК 94(477.87)(082)

Наукове видання

ІСТОРІЯ ЗАКАРПАТТЯ СПАДЩИНА ТА ВИКЛИКИ

Колективна монографія

2021 р.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту
ім. Ф.Ракоці ІІ (протокол №9 від 30.09.2021)

Підготовлено кафедрою історії та суспільних дисциплін спільно з Науково-дослідним центром
ім. Тіводора Легоцькі і Видавничим відділом ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: *Василь Брензович, канд. іст. наук*

Головний редактор: *Юрій Чотарі, канд. іст. наук*

Відповідальні редактори: *Мелінда Орбан та Олександр Добош*

Члени редакційної колегії: *Івоя Самборовські-Нодь, канд. іст. наук,*

Імре Сакал, докт. філософії у галузі іст. наук та Ласло Браун, докт. філософії у галузі іст. наук

Рецензенти:

Адам Новак, докт. філософії у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 3

Аттіла Шімон, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Яноша Шее, Комарно; Науково-дослідний інститут національних меншин «Форум», Шаморін) – розділ 7

Вікторія Ференц, докт. філософії у галузі філол. наук (Науково-дослідний інститут національної політики, Будапешт) – розділ 16

Іван Мандрик, докт. іст. наук, проф. (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 5

Іштван Мароші (грек.-кат. священник, Греко-католицький центр ім. Елемира Ортугая, Берегове) – розділ 10-13

Іштван Цігань, канд. іст. наук (Інститут та Музей військової історії, Будапешт) – розділ 4

Йосип Молнар, канд. геогр. наук (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 1

Левенте Пюошкі, габ. докт. у галузі іст. наук, проф. (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 8-9

Марія Палашик, габ. докт. у галузі іст. наук (Історичний архів державної безпеки Угорщини, Будапешт) – розділ 11

Моніка Баер-Шіпош, докт. філософії у галузі політ. наук (Пейчський університет, Пейч) – розділ 15

Пйітер Пал Товт, докт. соц. наук (Науково-дослідний інститут демографії, Центральне статистичне управління Угорщини, Будапешт) – розділ 16

Пйітер Форішек, габ. докт. у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 2

Тібор Балла, габ. докт. у галузі військ. наук, проф. (Національний університет державної служби, Будапешт) – розділ 6

Тібор Валух, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Кароля Естергразі, Егер) – розділ 10, 12-13

Ференц Гідас, OFM (Ordo Fratrum Minorum) – розділ 10-13

Ференц Радванські, докт. філософії у галузі теол. наук (реформатський священник, Релігійна громада реформатської церкви с.Косонь) – розділ 10-13

Шандор Мілован (почесний голова Товариства угорської культури Закарпаття, Виноградів) – розділ 14

Технічне редагування та верстка: *Мелінда Орбан*

Коректура: *Едіна Шін, Марта Гнатик-Рішко*

Дизайн обкладинки: *Ласло Веждел*

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр "Опаці Чері Янош" при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

Відповідальний за випуск: *Олександр Добош* (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ)

За зміст колективної монографії відповідальність несуть автори

Видання здійснене за підтримки Фонду національної співпраці, Офісу прем'єр-міністра Угорщини, ЗАТ «Благодійний фонд ім. Габора Бетлена» та за сприяння Спілки «За майбутнє реформатської громади Ніртетгі» і Благодійного фонду За Закарпатський угорський інститут

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.) та ТОВ «РІК-У»* (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Підписано до друку 25.10.2021. Шрифт «Times New Roman».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Друк офсетний. Ум. друк. арк. 64,0.

Формат 70x100/16. Замовл. №2772. Тираж 1400.